

اثرات اقتصادی و اجتماعی پرداخت نقدی یارانه بر جامعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان آزادلو شهرستان گرمی)

حمید جلالیان^۱ - دانشیار دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

اصغر پاشازاده - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۹۳/۰۹/۲۵

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۱/۲۰

چکیده

از جمله اهداف برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی- اجتماعی کشور تحقق عدالت اجتماعی است. به منظور تحقق این هدف، از سال ۱۳۸۸ هدفمند کردن یارانه‌ها مورد توجه دولت قرار گرفته که مهمترین بخش این برنامه پرداخت نقدی یارانه‌هاست. پرداخت نقدی یارانه از جمله راه‌های انتقال درآمد است که به طور عمده به منظور حمایت از اقشار کم درآمد و بهبود توزیع درآمد صورت می‌گیرد. بر همین اساس، این تحقیق با هدف بررسی اثرات پرداخت نقدی یارانه بر زندگی خانوارهای روستایی (به عنوان بخش عمده ای از گروه‌های کم درآمد جامعه)، صورت گرفته است. تحقیق حاضر از نظر روش، توصیفی- تحلیلی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق، سرپرستان خانوارهای روستاهای دهستان آزادلو با ۹۱۹ خانوار است که از بین آن‌ها تعداد ۲۷۰ خانوار (بر اساس فرمول کوکران) به عنوان جامعه نمونه تحقیق انتخاب شده‌اند. جهت پایایی پرسشنامه‌ها از آزمون آلفای کورنباخ استفاده شده که ضریب آلفای ۰/۷۳ به دست آمده است که نشان از سطح بالای اصمینان ابزار تحقیق می‌باشد. برای تحلیل داده‌ها نیز از آزمون‌های کای اسکوتر، کرامر χ^2 ، کندال w ، فریدمن، مک نمار، ویلکاکسون w ، من ویتنی u ، t تک نمونه‌ای، کولموگروف- اسمیرنوف، کروسکال- والیس، همبستگی پیرسون، رگرسیون، آنالیز واریانس و همچنین جداول توافقی دو طرفه و سه طرفه (آنالیز لگاریتم خطی) در نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. نتایج تحقیق حاکی از این است که پرداخت نقدی یارانه در جامعه روستایی تحقیق حاضر موجب افزایش تمایل به گسترش بعد خانوار در جهت دریافت مبلغ بیشتر، افزایش رضایت از پرداخت نقدی یارانه، افزایش پس‌انداز، افزایش اعتماد به نفس، تغییر در الگوی مصرف از کالاهای اساسی به غیر اساسی، مدیریت مصرف، کاهش تمایل به کار، افزایش سطح توقع خانواده، افزایش قدرت خرید و قدرت انتخاب شده است.

واژه‌گان کلیدی: هدفمندسازی یارانه‌ها، یارانه نقدی، عدالت اجتماعی، دهستان آزادلو، شهرستان گرمی.

۱. مقدمه

امروزه در اغلب کشورهای جهان دولت‌ها به عنوان مکمل نهاد بازار، جهت دستیابی به اهداف مشخص، ناگزیر از دخالت در اقتصاد می‌باشند. درجه دخالت دولت در اقتصاد با توجه به نظام سیاسی و اقتصادی حاکم بر هر کشور متفاوت است. در این میان، اعطای یارانه یکی از ابزارهای مهم مداخله در بازار است که با اهدافی همچون حمایت از گروه‌های تولیدی خاص، گسترش عدالت اجتماعی و بهبود درآمد صورت می‌گیرد. اقتصاد ایران نیز از این امر مستثنی نیست، به گونه‌ای که در برنامه‌های پس از انقلاب بویژه برنامه سوم و چهارم ضرورت اصلاح نحوه‌ی اعمال یارانه‌ها مد نظر قرار گرفت (نامقی، ۱۳۹۱: ۷). یارانه به هر گونه پرداخت انتقالی به منظور حمایت از اقشار کم‌درآمد و بهبود توزیع درآمد که از محل خزانه دولت صورت گرفته و قابل واریز به خزانه بوده یا به صورت نقدی یا کالایی به خانوارها و تولیدکنندگان کالاها و خدمات تعلق می‌گیرد اطلاق می‌شود (مصباحی مقدم و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۶۵). به بیانی دیگر، یارانه عبارت است از پرداخت مستقیم و غیر مستقیم نوعی کمک مالی، امتیاز اقتصادی یا اعطای برتری ویژه‌ای به موسسات خصوصی، خانوارها و یا واحدهای دولتی که جهت دستیابی به اهداف مورد نظر انجام می‌پذیرد (ملکی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱). هدف از پرداخت یارانه برقراری عدالت اجتماعی، رفاه عمومی و توزیع عادلانه درآمدها است و این پرداخت‌ها به یکی از روش‌های ذیل صورت می‌گیرد:

(الف) انتقال درآمد از مالیات دهندگان به تولیدکنندگان یا مصرف کنندگان؛

(ب) تثبیت یا کاهش قیمت برخی از کالاها و خدمات؛

(ج) اثرگذاری بر رفتار عرضه‌کنندگان یا تقاضا کنندگان کالاها و خدمات معین؛

(د) تولید و ارائه کالاهای عمومی به تمام افراد جامعه (رحیمی، ۱۳۷۵: ۳۲).

تاریخچه یارانه در جهان به دوران انقلاب صنعتی و پیدایش مکتب سوداگری می‌رسد. در این دوره تشویق و حمایت از تولیدهایی که بازار مناسبی در جهان داشته مورد توجه قرار گرفته و دولت به حمایت از برخی گروه‌های خاص مبادرت ورزیده است (قادری و همکاران، ۱۳۸۴: ۵۲۸). در پی کشورهای صنعتی، کشورهای در حال توسعه نیز از این سیاست استفاده کرده‌اند که در برخی از آن‌ها از جمله ایران هنوز هم ادامه دارد. در ایران پرداخت یارانه‌ها به حدود نیم قرن پیش می‌رسد. در برنامه اول توسعه جمهوری اسلامی ایران، سیاست حمایت از اقشار آسیب‌پذیر در قالب پرداخت یارانه کالاهای اساسی اعمال شده است. دیدگاه کلی مسئولان اقتصادی در طول برنامه دوم، گرایش عملی به سمت توزیع کالاهای یارانه‌ای به صورت تعادلی، تنظیم بازار صنفی و صنعتی و یا حتی بازار آزاد و در نتیجه کاهش یارانه‌ها بوده است. در طول برنامه سوم، هدفمند ساختن یارانه‌ها به نفع گروه‌های کم درآمد و کاهش سهم یارانه و قطع تدریجی آن برای خانوارهای پردرآمد مورد توجه قرار گرفت (قادری و همکاران، ۱۳۸۴: ۳۰۵). در برنامه چهارم در جهت ارتقای نظام یارانه‌ها دولت مکلف شد به منظور استقرار عدالت و ثبات اجتماعی، کاهش نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی، کاهش فاصله دهک‌های درآمدی در توزیع عادلانه درآمد، کاهش فقر و محرومیت و توانمندسازی فقیران از راه تخصیص درآمد و هدفمند منابع تأمین اجتماعی و پرداخت یارانه، برنامه‌های جامع فقر زدایی و عدالت اجتماعی را به اجرا بگذارد (مصباحی مقدم، ۱۳۸۹: ۱۶۹). در این میان، هدفمند کردن یارانه‌ها، مهمترین برنامه در بین برنامه‌های هفتگانه طرح تحول اقتصادی است که با آحاد مردم در ارتباط است. به منظور اصلاح نظام یارانه‌ها، قانون هدفمندسازی یارانه‌ها از طرف دولت نهم مطرح و در قالب ۱۶ ماده و ۱۶ تبصره در تاریخ ۱۵ دی ۱۳۸۸ به تصویب مجلس رسید. از اواخر سال ۱۳۸۹ این طرح که اساسی‌ترین بخش آن مربوط به اصلاح قیمت حامل‌های انرژی و پرداخت نقدی یارانه می‌گردد، به اجرا درآمد (اکبری و مؤذن جمشیدی، ۱۳۹۱: ۲).

شعار عدالت اجتماعی یکی از محوری‌ترین شعارهای دولت جمهوری اسلامی ایران است که بر این اساس، توزیع مناسب درآمد از جمله اولویت‌های مهم به حساب می‌آید و پرداخت نقدی یارانه یکی از سیاست‌های عملی برای این هدف

می‌باشد (پرمه، ۱۳۸۵: ۳). برقراری یارانه، مانند هر طرح دیگری پی‌آمدها و آثار مستقیم و غیر مستقیم گوناگونی بر اقتصاد و بخش‌های مختلف آن خواهد داشت. بر این اساس یکی از آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه، روستا و مردم روستایی می‌باشند چراکه روستاییان جزء پنج گروه آسیب‌پذیر کشور از لحاظ شغلی و اجتماعی هستند و با توجه به مشکلات اقتصادی و اجتماعی آنان اعطای یارانه به آنان قابل توجیه است و از دلایل مهم آن پایین‌بودن درآمد در مناطق روستایی نسبت به مناطق شهری و حتی پایین بودن بهره‌وری بخش کشاورزی نسبت به بخش صنعتی است.

واضح است که بررسی آثار و پی‌آمدهای اجرای این طرح به خصوص در خانوارهای روستایی که به دلیل شرایط اقتصادی‌شان بیشترین تأثیر را از آن می‌گیرند، می‌تواند راهگشای تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران امر باشد. آنچه در پرداخت نقدی یارانه‌ها مهم می‌باشد اثربخش بودن آن است. بنابراین، شناسایی نقاط قوت و ضعف این طرح به منظور رفع نواقص و حذف پی‌آمدهای منفی آن می‌تواند به اثربخشی طرح کمک نماید. لذا با توجه به ضرورت مسئله، این تحقیق در جهت کمک به شناسایی تأثیرات پرداخت نقدی یارانه بر جامعه روستایی می‌باشد. این مطالعه به برنامه‌ریزان کشور کمک می‌کند تا در ادامه این طرح راهکارهایی را برای کاهش پی‌آمدهای منفی این طرح بر جامعه روستایی ببینند. تحقیق حاضر برآن است تا با مطالعه موردی و میدانی در خصوص یارانه نقدی ادبیات این مساله را غنا بخشد. لذا، خانوارهای روستایی دهستان آژادلو در شهرستان گرمی استان اردبیل به عنوان یک نمونه از جامعه روستایی ایران مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. در این راستا تحقیق حاضر جویای این سوال‌ها است که: اثرات اقتصادی و اجتماعی پرداخت نقدی یارانه بر زندگی جامعه روستایی کدامند؟ و چه رابطه‌ای بین مولفه‌های یارانه نقدی با مولفه‌های شخصی سرپرستان خانوار روستایی وجود دارد؟

۲. مروری بر ادبیات تحقیق

۲-۱. پیشینه تحقیق

هرچند بحث درباره اثرات پرداخت نقدی یارانه بر جامعه روستایی بسیار حائز اهمیت است، اما شواهد نشان می‌دهد که در این خصوص تا کنون مطالعه جامعی صورت نپذیرفته است. نتایج حاصل از بررسی‌های صورت گرفته در خصوص یارانه نقدی به اختصار در جدول (۱) آورده شده است.

جدول ۱. خلاصه برخی تحقیقات انجام شده در خصوص یارانه نقدی

محقق/ محققین	عنوان تحقیق / اثر	سال تحقیق	نتیجه تحقیق
جنسن و تار	معدلات، نرخ ارز و سیاست‌های انرژی در ایران: دستور کار اصلاحات و پی‌آمدهای اقتصادی و تاثیر آن برای فقرا	۲۰۰۲	پرداخت نقدی یارانه‌ها بر همه خانوارها، باعث تأثیر بزرگی بر افزایش درآمد خانوارهای فقیر (افزایش درآمد ۲۹۰ درصدی در درآمد روستاییان و ۱۴۰ درصدی در درآمد خانوار شهری) می‌شود.
رجایی	افزایش هزینه بخش کشاورزی با حذف یارانه حامل‌های انرژی	۱۳۸۷	با اعطای یارانه نقدی بخشی از هزینه سبد خانوار پوشش داده شده و این موضوع ارتباطی به تولید کشاورزان ندارد و باید فکری به هزینه تولید کشاورزی شود.
امینی	تحلیل هدفمند کردن یارانه‌ها در بخش کشاورزی	۱۳۸۸	اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها فاصله طبقاتی را کاهش و توان مالی دهک‌های کم درآمد را افزایش می‌دهد.
داروغه و همکاران	بررسی تاثیر هدفمندی یارانه‌ها بر مصرف خانوارهای مشهدی	۱۳۸۹	با پرداخت نقدی یارانه‌ها از آنجایی که مبلغ دریافتی تعدادی از دهک‌ها از درآمد طبیعی و ماهانه یک خانوار روستایی بیشتر است. از این رو باعث تن پروری و فرار از کار در خانوار روستایی می‌شود.
خطابی	معایب و مزایای پرداخت نقدی یارانه‌ها	۱۳۸۹	پرداخت نقدی یارانه‌ها موجب افزایش نقدینگی و بالا رفتن قیمت کالاهای یارانه‌ای شده و اثرات تورمی حادی به همراه خواهد داشت و این خود به ضرر روستاییان خواهد شد چرا که این گروه برخلاف اقشار مرفه دارای قابلیت انتقال درآمد نمی‌باشند.
پاکزاد	یارانه و مثبت تر شدن بودجه خانوارهای روستایی	۱۳۸۹	پرداخت نقدی یارانه می‌تواند باعث افزایش تراز بودجه خانوارهای روستایی، افزایش توان مالی و امکان انباشت سرمایه و افزایش دامنه انتخاب مردم شود.
نامقی	اثرات و پی‌آمدهای طرح هدفمندی یارانه‌ها بر اقتصاد روستایی (نمونه موردی: بخش کوهسرخ، شهرستان کاشمر)	۱۳۹۱	پرداخت یارانه‌ها باعث کاهش انگیزه کسب و کار، افزایش استفاده از وسایل رفاهی، بهبود کیفیت زندگی شده است.
ملکی و همکاران	بررسی تاثیر اجرای مرحله اول قانون هدفمندی یارانه‌ها بر زندگی مردم روستایی کرناچی، کرمانشاه	۱۳۹۱	پرداخت یارانه‌ها موجب افزایش صرفه جویی در کالاهای مصرفی، کاهش کیفیت نان، افزایش قیمت سوخت و صرفه‌جویی در مصرف انرژی‌های فسیلی شده است.
اکبری و مودن جمشیدی	تحلیل تاثیر هدفمند کردن یارانه‌ها بر درآمد و مخارج خانوار روستایی (مطالعه موردی: استان اصفهان)	۱۳۹۱	رفاه خانوار روستایی در پی هدفمندسازی یارانه با توجه به افزایش قیمت کالاهای (به ویژه در دهک‌های متوسط) افزایش نیافته است. دو سوم از یارانه دریافتی صرف افزایش قیمت کالاهای اساسی گردیده و یک سوم باقی مانده هم باید تأمین کننده سایر افزایش‌های صورت گرفته در سبد خانوار روستایی باشد.

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

با تأملی بر مطالعات انجام گرفته می‌توان نتیجه گرفت که بیشتر تحقیقات از آینده خبر می‌دهند و اینکه احتمال دارد هدفمندی یارانه‌ها چه اثراتی داشته باشد. البته به دلیل تازگی اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها، چنین نگرشی منطقی می‌باشد.

۲-۲. مبانی نظری تحقیق

یارانه‌ها را مرجع‌های گوناگون به دلایل گوناگون پرداخت می‌کنند. پرداخت یارانه توسط دولت‌ها هم از این قائده مستثنا نیست. دولت‌ها در سراسر جهان به منظور تحقق اهداف کلی خود یارانه پرداخت می‌نمایند. یارانه‌ها را از لحاظ هدف‌های دولت، مراحل پرداخت، چگونگی طبقه‌بندی در حساب‌های ملی، چگونگی انعکاس در حساب‌های ملی و نحوه توزیع می‌توان به پنج گروه تقسیم کرد که در ذیل برای رعایت اختصار به دسته بندی‌ها اشاره می‌شود:

جدول ۲. انواع یارانه‌ها و اساس طبقه‌بندی آن‌ها

انواع یارانه	نوع طبقه‌بندی یارانه
اقتصادی، توسعه‌ای، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی	بر اساس هدف‌های دولت
مصرفی، تولیدی، توزیعی، خدماتی و صادراتی	بر اساس مراحل پرداخت
مستقیم و غیر مستقیم	بر اساس چگونگی طبقه‌بندی در حساب‌های ملی
آشکار و پنهان	بر اساس چگونگی انعکاس در حساب‌های ملی
یارانه باز، یارانه سرانه و یارانه هدفمند	بر اساس چگونگی توزیع

منبع: مصباحی مقدم و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۶۶

اولین هدف پرداخت یارانه در نظام جمهوری اسلامی ایران، به جهت حمایت از قشر بی‌درآمد و کم درآمد جامعه است تا این افراد قدرت اداره یک زندگی متعالی را داشته باشند. مهمترین اهداف سیاست نقدی کردن یارانه‌ها در جمهوری اسلامی ایران عبارتند از: افزایش کارایی نظام اقتصادی از طریق رهاسازی قیمت کالاهای یارانه‌ای، کاهش مصرف کالاهای یارانه‌ای و بهینه‌کردن مصرف این کالاهای، کاهش قاچاق کالاهای، کاهش مخارج عمومی و رفع عدم تعادل بودجه‌ای و کاهش شکاف در مصرف کالاهای و خدمات بین گروه‌های درآمدی و همین طور جامعه شهری و روستایی (دینی ترکمانی، ۱۳۸۴: ۱۳). مهمتر از اهداف مورد نظر در برقراری یارانه‌ها، روش و نحوه‌ی اجرا یارانه‌ها موضوع مهمتری است که باید مد نظر قرار گیرد، چرا که یک هدف خوب در اثر به کارگیری روش نامناسب به نتیجه نمی‌رسد و حتی ممکن است نتیجه‌ی عکس به بار آورد. تجربه کشورهای گوناگون نشان می‌دهد که عمده‌ترین روش‌های پرداخت یارانه در بخش مصرف؛ نظام نقدی، نظام کالایی، نظام همگانی قیمتی و نظام کالابریگی است. در نظام نقدی یارانه به دو صورت مستقیم و مشروط پرداخت می‌شود:

یارانه نقدی مستقیم: این نوع یارانه در قالب پول نقد به فقیران و کسانی که در معرض خطر احتمالی بوده و در صورت فقدان پرداخت‌ها دچار فقر و تنگدستی خواهند شد، پرداخت می‌شود.

یارانه به صورت مشروط: در این نوع، فقیران موظف هستند مبلغ یارانه را صرف سرمایه‌گذاری در زمینه‌هایی چون سرمایه انسانی مانند: حضور فرزندان در مدارس یا استفاده از خدمات بهداشتی کنند (Barr, 2004: 233-260).

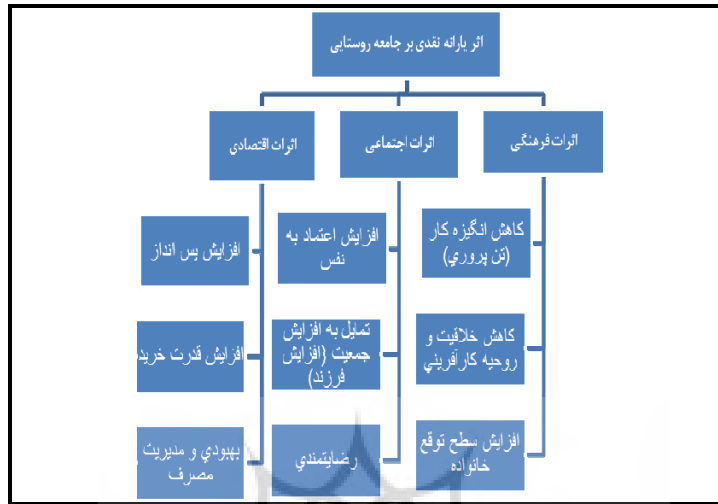
یارانه نقدی مستقیم دارای مزایایی است از جمله این که نسبت به سایر نظام‌ها ساز و کار قیمت‌ها را کمتر مختل می‌سازد و دامنه انتخاب افراد را افزایش می‌دهد. اما این روش، معایبی هم دارد: مشکل اساسی یارانه علاوه بر همگانی بودن آن (خطای شمول و محرومیت) است، ضمناً منجر به ایجاد توقع در تمامی آحاد جامعه شده و اجرای نظام هدفمند در آینده را با مقاومت مواجه می‌سازد؛ موجب افزایش نقدینگی و بالا رفتن قیمت کالاهای یارانه‌ای شده و اثرات تورمی حادی را به همراه خواهد داشت که این اثرات توزیع درآمد را به ضرر طبقه‌های آسیب‌پذیر (گروه‌های هدف) تغییر می‌دهد، چرا که این گروه بر خلاف اقشار مرفه دارای قابلیت انتقال درآمد نمی‌باشند.^۲

حال با توجه به شدت آسیب‌پذیری جامعه روستایی، پرداخت یارانه بایستی به گونه‌ای باشد که زندگی آنان را از نظر اقتصادی و اجتماعی در جهت مثبت متحول نموده تا عدالت اجتماعی برقرار گردد. اثرات نقدی شدن یارانه در جامعه ما را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد: منطقی شدن توزیع و کاهش فاصله طبقاتی، شفافیت در پرداخت یارانه‌ها، کاهش مخارج عمومی و عدم تعادل بودجه، کاهش شکاف در مصرف کالا و خدمات، تخصیص بهینه منابع، افزایش حوزه اختیار مصرف کننده، واقعی شدن قیمت‌ها، رقابتی کردن بازارها، کاهش مصرف بی‌رویه و اسراف، محدود شدن دامنه فسادهای

1. www.niazemarkazi.com

2. www.modiryar.com

مالی اجتماعی و تورمزا بودن پرداخت نقدی یارانه (مصباحی مقدم، ۱۳۸۹: ۱۷۶). در این تحقیق، ضمن اعتقاد به اهداف اجتماعی- اقتصادی هدفمندی یارانه‌ها، برای پرداخت نقدی یارانه‌ها به شیوه فعلی (که همه افراد جامعه اعم از فقیر و غنی را در بر می‌گیرد)، اثرات مثبت و منفی بر جامعه روستایی متصور می‌گردد که در شکل (۱) خلاصه شده است.

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

۳. روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نوع توصیفی- تحلیلی است و روش تحقیق آن پیمایشی مبتنی بر پرسش‌نامه (نیمه ساخت‌یافته) است و از نظر درجه نظارت و کنترل، با مصاحبه و کنترل میدانی، نظارت شده است. اطلاعات نظری از روش کتابخانه‌ای، و اطلاعات مربوط به منطقه مورد مطالعه از طریق پرسش‌نامه و مصاحبه گردآوری شد. جامعه آماری تحقیق سرپرستان خانوار روستاهای دهستان آزادلو با ۹۱۹ خانوار است که از بین آن‌ها تعداد ۲۷۰ خانوار (بر اساس فرمول کوکران) به عنوان جامعه نمونه انتخاب شدند. که ۳۴ درصد جامعه آماری تحقیق را شامل می‌شود. با توجه به تعداد زیاد روستاها (۲۴ روستا)، نخست فهرستی از روستاها تهیه شده و سپس از بین آن‌ها روستاهای بالای ۵۰ خانوار (۶ روستا) به عنوان جامعه نمونه تحقیق انتخاب شد. برای نمونه‌گیری، از روش نمونه‌گیری تصادفی با انتساب مطلوب استفاده شده است. همچنین، با توجه به شرایط جامعه تحقیق، تکمیل پرسش‌نامه با مراجعه به نمونه‌ها توسط محققین و به صورت مصاحبه انجام شده است.

جدول ۳. جمعیت و تعداد نمونه در روستاهای مورد مطالعه

نام روستا	تعداد خانوار	تعداد جمعیت	تعداد نمونه
عبابگلو	۶۸	۳۳۲	۳۷
آزادلو	۸۳	۴۲۷	۴۶
پرچین سفلی	۱۱۴	۷۷۹	۶۳
پرچین علیا	۵۴	۳۴۵	۳۰
سلاله	۷۰	۳۱۸	۳۸
کردلر	۱۰۳	۵۱۱	۵۶
جمع	۴۹۲	۲۷۱۲	۲۷۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

ابزار اصلی گردآوری اطلاعات، پرسش‌نامه محقق‌ساخته بوده که پرسش‌نامه اولیه پس از آماده شدن در اختیار اساتید و کارشناسان مربوطه قرار گرفت و روایی ظاهری و محتوایی آن پس از انجام اصلاحاتی با ۱۷ مؤلفه در طیف لیکرت به تأیید رسید. پایایی پرسش‌نامه نیز با محاسبه آزمون آلفای کورنباخ برابر با ۰/۷۳ محاسبه شد. متغیرهای بررسی شده عبارتند از: اشتغال و تمایل به کار، پس‌انداز خانوارها، مدیریت مصرف، قدرت خرید، سطح توقع خانوارها، تمایل به افزایش بعد خانوار، اعتماد به نفس و رضایتمندی از طرح یارانه‌ها. در این تحقیق، پرداخت یارانه، به عنوان متغیر مستقل و اثرات اقتصادی - اجتماعی (متغیرهای تعریف شده)، به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شد.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از آزمون‌های متعدد از قبیل آزمون‌های کای اسکوئر، کرامرز v، کندال w، فریدمن، مک نمار، ویلکاکسون w، من ویتنی u، t تک نمونه‌ای، کولموگروف - اسمیرنوف، کروسکال - والیس (آنالیز واریانس یک طرفه)، همبستگی پیرسون، رگرسیون، آنالیز واریانس و همچنین جداول توافقی دو طرفه و سه طرفه (آنالیز لگاریتم خطی) در نرم افزار SPSS استفاده شده است. منطقه مورد مطالعه، دهستان آزادلو در شهرستان گرمی یکی از شهرهای شمالی استان اردبیل است. این شهرستان مرزی، ۳ بخش، ۹ دهستان و ۳۳۳ روستا دارد، که دهستان آزادلو دارای ۲۴ روستا، ۹۱۹ خانوار و ۴۹۳۲ نفر جمعیت می‌باشد. شایان ذکر است چهارچوب زمانی این تحقیق، از نوع عرضی یا مقطعی است که طی یک دوره در مقطع زمانی بهار و تابستان ۱۳۹۱ انجام شده است.

۵. یافته‌های تحقیق

۵-۱. یافته‌های توصیفی

میانگین سنی پاسخ دهندگان این تحقیق ۵۰ سال و میانگین، حداقل و حداکثر بعد خانوار آن‌ها به ترتیب ۵.۱ نفر، ۱ نفر و ۱۱ نفر و مقدار انحراف معیار ۱۶.۰۴ نفر می‌باشد. از نظر جنسیت؛ ۸۹.۶ درصد معادل ۲۴۲ نفر از ۲۷۰ نفر سرپرستان خانوار روستایی، روستاهای مورد بررسی را مردان و ۱۰.۴ درصد را زنان سرپرست خانوار تشکیل می‌دهند. از نظر سطح تحصیلات؛ ۴۰.۱ درصد بیسواد، ۲۴.۷ درصد سواد در حد ابتدایی (در حد خواندن و نوشتن)، ۴۵.۶ درصد سیکل، ۱۷.۵ درصد مدرک دیپلم و ۷.۱ درصد دارای مدرک آموزش عالی (دانشگاهی) بوده‌اند. از نظر اشتغال نیز؛ ۷۶ درصد جامعه نمونه را کشاورز، ۱۷.۷ درصد خدمات، ۴.۱ درصد صنعتی و ۲.۲ درصد بیکار تشکیل داده‌اند. ضمناً ۷۶.۶ درصد از کشاورزان در بخش زراعت، ۱۵.۱ درصد در بخش دامداری، ۵.۵ درصد در بخش باغداری و ۲.۷ درصد در سایر زیر شاخه‌های کشاورزی اشتغال داشته‌اند.

۵-۲. یافته‌های استنباطی

۵-۲-۱. وضعیت اشتغال و تمایل به کار

پرداخت یارانه نقدی به معنی درآمد ثابت ماهانه برای افراد تلقی می‌شود. با توجه به این که چنین طرز تلقی ممکن است در میان افراد با سطح سواد مختلف، تفاوت داشته باشد، لذا میزان تمایل به کار (تحت تأثیر درآمد یارانه‌ای) با سطح تحصیلات افراد مقایسه شده است (جدول ۴).

جدول ۴. جدول توافقی رابطه بین میزان تحصیلات و میزان تمایل به کار

شرح	شاخص	میزان تمایل به کار				
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
فراوانی	بی سواد	۱	۹	۰	۱	۰
درصد از کل		۰.۴	۳.۳	۰	۰.۴	۰
فراوانی	ابتدایی	۳	۲۴	۶	۳	۱
درصد از کل		۱.۱	۸.۹	۲.۲	۱.۱	۰.۴
فراوانی	سیکل	۲	۶۵	۳۴	۸	۶
درصد از کل		۰.۷	۲۴.۱	۱۲.۶	۳	۲.۲
فراوانی	دیپلم	۲	۷	۳۹	۲۵	۴
درصد از کل		۰.۷	۲.۶	۱۴.۴	۹.۳	۱.۵
فراوانی	تحصیلات عالی	۲	۲	۵	۱۸	۳
درصد از کل		۰.۷	۰.۷	۱.۹	۶.۷	۱.۱
فراوانی	جمع	۱۰	۱۰۷	۸۴	۵۵	۱۴
درصد از کل		۳.۷	۳۹.۶	۳۱.۱	۲۰.۴	۵.۲

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

جدول (۴) نشان می‌دهد افراد کم سواد و بی سواد تمایل به کار نداشته و یا تمایلشان بعد از دریافت نقدی یارانه‌ها کم شده و در مقابل در افراد با سواد تمایل به کار افزایش یافته است. در مجموع، حدود ۴۳ درصد تمایل به کار کم و ۲۵ درصد تمایل به کار را زیاد ارزیابی کرده‌اند. از این روی، یک سرپرست کم سواد، به پشتوانه دریافت یارانه نقدی، تنبلی پیشه کرده و از کار برای امرار معاش چشم پوشیده است. رابطه مذکور را آزمون‌های کای اسکویر پیرون با مقدار آماره ۱۱۲.۶۷۴ و p -value آن ۰.۰۰۰ و آزمون کرامرز V با مقدار آماره ۰.۳۲۳ و p -value ۰.۰۰۰، در سطح ۹۹ درصد معناداری تأیید می‌کند.

در واقع، یکی از آثار اجتماعی نقدی سازی یارانه‌ها می‌تواند تغییر فرهنگ کار باشد. یک خانواده ۴ نفره با اجرای این طرح مبلغ ۱۸۲۵۰۰ تومان اضافه درآمد نصیبش می‌شود. این درآمد در تعدادی دهک‌ها از درآمد طبیعی و ماهانه یک خانوار بیشتر است، از این رو ممکن است با پرداخت مستقیم یارانه، به نوعی تن‌پروری و فرار از کار در این خانواده‌ها ایجاد شود. این مساله می‌تواند از حیث اجتماعی و اقتصادی بسیار نگران کننده باشد (مرکز آموزش مدیریت دولتی، ۱۳۸۸: ۷۹). از نظر برخی کارشناسان نیز پرداخت نقدی باعث می‌شود تا مردم به دولت وابسته شوند و از کارکردن پرهیز کنند و سرانجام نرخ بیکاری افزایش یابد (مصباحی مقدم، ۱۳۸۶: ۱۴۴).

۲-۲-۵. وضعیت پس انداز

در جدول (۵)، رابطه میان بعد خانوار با میل به پس‌انداز در خصوص یارانه نقدی بررسی شده است.

جدول ۵. جدول توافقی رابطه بین بعد خانوار و میزان پس انداز

شرح	شاخص بعد خانوار	میزان پس انداز			
		کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
فراوانی	۲-۱ نفر	۶	۰	۰	۰
درصد از کل		۲.۲	۰	۰	۰
فراوانی	۳-۵ نفر	۳۸	۸۸	۴۴	۰
درصد از کل		۱۴.۱	۳۲.۶	۱۶.۳	۰
فراوانی	۶-۹ نفر	۶	۲۳	۶۰	۲
درصد از کل		۲.۲	۸.۵	۲۲.۲	۰.۷
فراوانی	۱۰ نفر و بیشتر	۰	۱	۲	۰
درصد از کل		۰	۰.۴	۰.۷	۰
فراوانی	جمع	۵۰	۱۱۲	۱۰۶	۲
درصد از کل		۱۸.۵	۴۱.۵	۳۹.۳	۰.۷

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

جدول (۵) نشان می‌دهد که هرچه بعد خانوار بالاتر رفته، میزان پس انداز خانواده بیشتر شده که این هم بر می‌گردد به دریافت یارانه بیشتر از بابت بعد خانوار بیشتر. ضمناً رابطه به دلیل اینکه با افزایش یکی آن دیگری هم افزایش یافته، و میزان آماره‌ها، یک رابطه مثبتی است. آزمون‌های کای اسکویر پی‌رسون با مقدار آماره ۷۴.۱۴۲ و p -value آن ۰.۰۰۰ و آزمون کرامر V با مقدار آماره ۳۰.۳ و p -value ۰.۰۰۰، این رابطه را در سطح معناداری ۹۹ درصد تأیید می‌کند. بنابراین، پرداخت مستقیم یارانه‌ها به خانوارها موجب آن خواهد شد که بخشی از این یارانه بر اساس تمایل خانوار پس انداز شود. یعنی به نظر می‌رسد با اجرای این طرح، نرخ میل به پس انداز در خانوار افزایش یافته است.

۳-۲-۵. مدیریت بر مصرف (کاهش اسراف)

جدول (۶) نشان می‌دهد که از بین ۲۴۲ نفری که جنسیت مرد این تحقیق را شامل می‌شوند، ۱۱۴ نفرشان مدرک سیکل داشته که از بین آن‌ها ۹۴ نفر (معادل ۳۸.۳ درصد) طیف زیاد را پاسخ داده‌اند. و این که کاهش اسراف زنان سرپرست بیشتر از مردان سرپرست خانوار بوده و نشان از مشهود بودن رابطه در جنسیت است. با توجه به اینکه ۶۲ درصد از مردان و ۸۰ درصد از زنان سرپرست خانوار کاهش زیاد اسراف را پاسخ داده‌اند. از نظر تحصیلات نیز هرچه سطح سواد بالاتر رفته میزان اسراف کمتر و یا صرفه جویی در مصرف را شاهد بوده‌ایم که البته این مورد در خصوص جنسیت مردان صادق بوده است. ضمناً رابطه‌ی بین تحصیلات و جنسیت وجود دارد چراکه سطح سواد در گروه مردان بالاتر از گروه زنان بوده است.

جدول ۶. جدول توافقی سه طرفه (آنالیز لگاریتم خطی) رابطه بین جنسیت سرپرستان خانوار، سطح تحصیلات آن‌ها و مدیریت مصرف

جمع	میزان کاهش اسراف				مقدار	تحصیلات	جنسیت
	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم			
۶	۰	۵	۱	۰	فراوانی	بی سواد	مرد
۲۵	۰	۲۰	۰	۰	درصد		
۱۵	۴	۹	۲	۰	فراوانی	ابتدایی	
۶۲	۱۷	۳۷	۰	۰	درصد		
۱۱۴	۷	۹۴	۹	۴	فراوانی	سیکل	
۴۷۰	۲۹	۳۸۸	۳۷	۱۷	درصد		
۷۷	۰	۳	۵۰	۲۴	فراوانی	دیپلم	
۳۱۸	۰	۱۲	۲۰۷	۹۹	درصد		
۳۰	۳	۲۵	۱	۱	فراوانی	تحصیلات عالی	
۱۲۴	۱۲	۱۰۳	۰	۰	درصد		
۲۴۲	۱۴	۱۳۶	۶۳	۲۹	فراوانی	جمع	
۱۰۰	۵۸	۵۶	۲۶	۱۲	درصد		
۵	۱	۴	۰	۰	فراوانی	بی سواد	زن
۱۷۹	۳۶	۱۴۳	۰	۰	درصد		
۲۲	۳	۱۳	۵	۱	فراوانی	ابتدایی	
۷۸۶	۱۰۷	۴۶۴	۱۷۹	۳۶	درصد		
۱	۰	۰	۱	۰	فراوانی	سیکل	
۳۶	۰	۰	۳۶	۰	درصد		
۲۸	۴	۱۷	۶	۱	فراوانی	جمع	
۱۰۰	۱۴	۶۰	۲۱	۳۶	درصد		

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

همچنین از خروجی آزمون‌های اثرات لگاریتم خطی بر می‌آید که اثرات چند طرفه، و بالاتر از صفر است و خود اثرات چندطرفه نیز صفر است. با توجه به سطح معناداری اثرات سه طرفه که رابطه بین سطح سواد، جنسیت و میزان کاهش اسراف معنادار نیست (P-value برابر با ۰.۹۸۹) و اثرات دو طرفه رابطه بین جنسیت و میزان کاهش اسراف با توجه به اینکه P-value آنها ۰.۰۰۰ معنادار بوده است^۱ و در خروجی اثر، هیچ کدام از اثرات کاهش اسراف با تحصیلات و جنسیت با تحصیلات به دلیل P-value برابر با ۰.۰۰۰، قابل حذف شدن نیستند. بنابراین مدل نهایی شامل اثر اصلی کاهش اسراف در تحصیلات و اثر جنسیت در تحصیلات است. همین طور آزمون مربع کای مربوط به این بخش نشان داده که فراوانی‌های مورد انتظار تفاوت چندانی با فراوانی‌های مشاهده شده نمی‌کند و بنابراین مدل با اثرات اصلی جنسیت، تحصیلات و کاهش اسراف تطابق بسیار خوبی با داده‌ها دارند.

حمایت مستقیم دولت از مصرف‌کنندگان، دانستن قیمت واقعی منابع سرمایه‌ای کشور و هزینه شدن آن به قیمت حقیقی برای مصرف‌کنندگان از اهمیت بسزایی برخوردار است. به نظر می‌رسد ارزیابی منابع تصور نادرست فراوانی آن را نیز در ذهن مصرف‌کننده تداعی می‌کند. واقعی شدن قیمت‌ها باعث خواهد شد تا مصرف‌کننده از هر کالایی فقط به میزان نیاز تهیه نماید و اسراف‌کنندگان منابع سرمایه‌ای کشور، هزینه واقعی اسراف خود را بپردازند و از یک طرف باعث صرفه جویی

۱. لازم به ذکر است که به دلیل تعدد جدول در تحقیق حاضر، از آوردن تعدادی از جدول‌ها خودداری شده است.

و مدیریت بر مصرف منابع انرژی خواهد شد (مرکز آموزش مدیریت دولتی، ۱۳۸۸: ۷۴-۷۵). یکی از علت‌های مصرف بیش از حد کالاهای یارانه‌ای، قیمت غیر واقعی آن‌ها است. به نظر می‌رسد با اجرای سیاست هدفمندکردن یارانه‌ها، مصرف این کالاها به علت واقعی شدن قیمت‌ها و همچنین اختیار مصرف‌کننده در تخصیص این منابع درآمدی به غیر کالای یارانه‌ای، کاهش یابد (دینی ترکمانی، ۱۳۸۴: ۳۱۴).

۴-۲-۵. قدرت خرید

جدول (۷)، میانگین و میانگین رتبه‌ای مؤلفه‌های میزان پس‌انداز، میزان مصرف مواد غذایی و کالای بادوام، قدرت خرید و تقاضا و قدرت انتخاب را نشان می‌دهد که همگی با پرداخت نقدی یارانه افزایش را در خود دیده‌اند.

جدول ۷. میانگین و میانگین رتبه‌ای مؤلفه‌های مورد نظر

میانگین رتبه‌ای	میانگین	مؤلفه‌ها
۲۰۰۱	۳۰۲۲	میزان پس‌انداز
۲۰۵۶	۳۰۵۹	میزان مصرف مواد غذایی و کالا
۲۰۶۷	۳۰۷۲	قدرت خرید و تقاضا
۲۰۷۶	۳۰۷۸	قدرت انتخاب

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

با آزادسازی قیمت کالاهای یارانه‌ای و پرداخت مستقیم آن به گروه‌های هدف، مردم آزادی عمل بیشتری در انتخاب کالاهای مصرفی خود بدست می‌آورند که مطلوبیت آنان را نیز افزایش می‌دهد. در این حالت مصرف‌کننده با انتخاب‌های بیشتری روبه‌رو می‌شود و با افزایش دامنه انتخاب افراد، رضایتمندی آنان افزایش می‌یابد (پالیزدار، ۱۳۸۶: ۲۰۹). در حوزه اقتصاد خرد، نقدی کردن یارانه‌ها و پرداخت آن به مصرف‌کننده، قدرت خرید او برای همه کالاها را افزایش می‌دهد و حق انتخاب کالا یا خدماتی که مطلوبیت بیشتر را ایجاد می‌کند، به فرد می‌دهد.

جدول ۸. سنجش سطح معناداری میزان مؤلفه‌های پس‌انداز، قدرت خرید کالا و انتخاب آن و میزان مصرف کالا

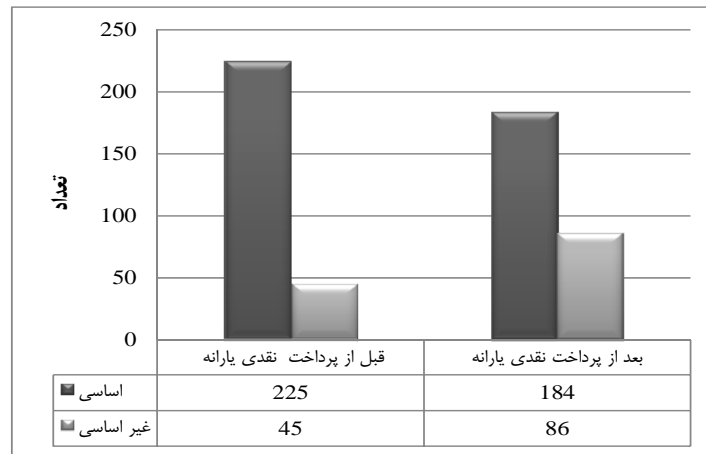
آزمون	فراوانی	درجه آزادی	آماره کندال W	مقدار کای اسکوئر	SIG
فریدمن	۲۷۰	۳	-	۷۷.۴۲۱	...
کندال W	۲۷۰	۳	۰.۹۶	۷۷.۴۲۱	...

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

جدول (۸) نیز بیانگر این ادعا است که پرداخت نقدی یارانه موجب افزایش مؤلفه‌های مذکور شده است چراکه آزمون‌های فریدمن و کندال W رابطه معنادار و مثبت بین آن‌ها را تأیید می‌کند.

۵-۲-۵. الگوی مصرف

شکل (۲) نشان می‌دهد در دوره قبل از پرداخت نقدی یارانه تعداد ۲۲۵ نفر از ۲۷۰ سرپرست خانوار روستایی الگوی مصرف‌شان کالای اساسی و ۴۵ مورد غیر اساسی بوده که در دوره بعد از پرداخت نقدی یارانه این رقم‌ها به ترتیب ۱۸۴ و ۸۶ شده، که نشان از تغییر الگوی مصرف از اساسی به غیر اساسی در پی پرداخت یارانه نقدی می‌باشد.

شکل ۲. وضعیت الگوی مصرف در دو دوره قبل و بعد از پرداخت نقدی یارانه

جدول ۹. وضعیت الگوی مصرف در دو دوره قبل و بعد از دریافت یارانه نقدی با استفاده از آزمون مک نمار

الگوی مصرف بعد از یارانه نقدی		الگوی مصرف قبل از یارانه نقدی
غیر اساسی	اساسی	
۴۵	۱۸۰	اساسی
۴۱	۴	غیر اساسی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

با توجه به جدول (۹)، آزمون مک نمار نشان می‌دهد که الگوی مصرف به سمت مصرف کالای غیر اساسی بوده و با توجه به مقدار آماره کای اسکوتر ۳۲۶۵۳ و $p\text{-value} = 0.000$ در سطح ۹۹ درصد معنادار است. الگوی درآمدی در یک بستر بلند مدت تعریف می‌شود، از این رو دیده می‌شود کار و تلاش و سختی در بدست آوردن درآمد، نحوه هزینه آن را منطقی می‌سازد. عکس آن نیز، درآمدهای یک شبه و بادآورده است که مصرف را به اسراف و زیاده‌روی و بریز و پاش‌ها تبدیل می‌کند و اتفاقی که در نقدی کردن یارانه‌ها ممکن است رخ دهد، تغییر الگوی مصرف پیش از تغییر و اصلاح الگوی درآمدی است (مرکز آموزش مدیریت دولتی، ۱۳۸۸: ۷۸).

۶-۲-۵. میل به افزایش جمعیت

پرداخت ماهانه ۴۵ هزار تومان برای هر فرزند می‌تواند انگیزه‌ای قوی، به‌ویژه در دهک‌های پایین، برای افزایش مولد باشد و در نتیجه به افزایش جمعیت کشور و مسائل ناشی از آن نیز منتهی گردد. در همین راستا عده‌ای یارانه نقدی را برای خانوارهای کم جمعیت مناسب نمی‌دانند و بر این باورند که برای مثال در یک خانواده دو نفره که یکی از اعضای آن‌ها خانه‌دار است، این میزان یارانه پاسخ‌گوی هزینه‌های آن‌ها نخواهد بود، چراکه بعد خانوار، ملاک اصلی در میزان دریافت یارانه نقدی هر خانواده است.

جدول ۱۰. ضریب همبستگی پیرسون در خصوص سن سرپرستان، بعد خانوار و میزان تمایل به افزایش موالید

مؤلفه‌ها	تمایل به افزایش موالید	سن	بعد خانوار
همبستگی پیرسون	تمایل به افزایش موالید	۱۰۰۰	-۰.۴۸۲
	سن	-۰.۴۸۲	۱۰۰۰
	بعد خانوار	-۰.۱۰۹	۰.۷۲۳
Sig	تمایل به افزایش موالید	۰	۰.۰۳۷
	سن	۰	۰
	بعد خانوار	۰.۰۳۷	۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

در جدول (۱۰)، قسمت اول آماره پیرسون و قسمت دوم سطح معناداری می‌باشد که متغیر وابسته، تمایل به افزایش موالید، با هر دو متغیر بعد خانوار و سن، همبستگی معناداری دارد و رابطه بالای آن‌ها را با متغیر وابسته نشان می‌دهد.

جدول ۱۱. آنالیز واریانس رگرسیون در خصوص سن سرپرستان، بعد خانوار و میزان تمایل به افزایش موالید

مدل	مقادیر مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	SIG
رگرسیون	۷۶.۷۱۸	۲	۳۸.۳۹۵	۷۲.۶۳۷	۰.۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

با توجه به مقدار بالای F، این رگرسیون معناداری بالای دارد، همان گونه که سطح معناداری ۹۹ درصد هم این امر را تأیید می‌کند.

جدول ۱۲. ضرایب رگرسیون در خصوص سن سرپرستان، بعد خانوار و میزان تمایل به افزایش موالید

متغیر	BETA	T	SIG
تمایل به افزایش موالید (صفت ثابت)	-	۲۷.۵۸۳	۰.۰۰۰
سن	-۰.۸۴۵	-۱۱.۸۴۸	۰.۰۰۰
بعد خانوار	۰.۵۰۳	۷.۰۴۴	۰.۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

با توجه به وزن‌های بتا، بعد خانوار مهمترین نقش را در میزان تمایل به افزایش موالید دارد در حالی که این موضوع در مورد سن -0.845 می‌باشد بنابراین وجود رابطه بالای همبستگی بین بعد خانوار و تمایل افزایش موالید چندان عجیب نیست. آزمون t هم برای آزمون ضریب رگرسیون است و چون مقدار p-value برابر با ۰.۰۰۰ است نشان می‌دهد که t مربوط به متغیر بعد خانوار و سن در سطح ۹۹ درصد معنادار است.

۱. لازم به ذکر است که برای جلوگیری از طولی بودن جداول مربوطه، از دستور رکود در نرم افزار SPSS، برای طبقه‌بندی سن و بعد خانوار استفاده شده است.

۷-۲-۵. سطح توقع خانواده

جدول (۱۳) نشان می‌دهد که با سطح سواد بالای سرپرست خانوار، سطح توقع خانواده نیز بیشتر شده یعنی سطح سواد بر سطح توقع تأثیرگذار بوده است. در کل ۶۷ درصد از سطح توقع را سرپرستان خانوار روستایی زیاد و خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند و در این خصوص آزمون‌های کای اسکوتر پی‌رسون و کرامرز V، رابطه بین سطح تحصیلات سرپرست خانوار و سطح توقع خانواده را در سطح ۹۹ درصد معنادار سنجیده‌اند.

جدول ۱۳. جدول توافقی رابطه بین سطح تحصیلات و سطح توقع خانواده با استفاده از جدول توافقی

سطح توقع خانوار						شاخص میزان تحصیلات سرپرست خانوار	شرح
جمع	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم		
۱۱	۲	۳	۵	۱	۰	بی سواد	فراوانی
۴.۱	۰.۷	۱.۱	۱.۹	۰.۴	۰		درصد از کل
۳۷	۳	۵	۲۰	۸	۱	ابتدایی	فراوانی
۱۳.۷	۱.۱	۱.۹	۷.۴	۳	۰.۴		درصد از کل
۱۱۵	۴۶	۳۷	۳۱	۱	۰	سیکل	فراوانی
۴۲.۶	۱۷	۱۳.۷	۱۱.۵	۰.۴	۰		درصد از کل
۷۷	۴۹	۵	۱	۲۲	۰	دیپلم	فراوانی
۲۸.۵	۱۸.۱	۱.۹	۰.۴	۸.۱	۰		درصد از کل
۳۰	۸	۱۵	۵	۲	۰	تحصیلات عالی	فراوانی
۱۱.۱	۳	۸.۵	۱.۹	۰.۷	۰		درصد از کل
۲۷۰	۱۰۰	۷۳	۵۷	۳۹	۱	جمع	فراوانی
۱۰۰	۴۰	۲۷	۲۳	۱۲.۳	۰.۴		درصد از کل

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

افزایش درآمد خانواده باعث می‌شود تا سطح توقع اعضای خانواده بالا برود. این در حالی است که این افزایش درآمد با تورم از بین می‌رود (مرکز آموزش مدیریت دولتی، ۱۳۸۸: ۷۹).

۸-۲-۵. تعدیل توزیع درآمد و کاهش فاصله طبقاتی

در آزمون کروسکال-والیس مربوط به رابطه بین فاصله طبقاتی و شغل متأثر از پرداخت نقدی یارانه، مقدار مربع کای ۸.۷۸۵، درجه آزادی ۳ و p-value ۰.۳۲ می‌باشد و با توجه به این که $0.05 < 0.32$ ، بنابراین این متغیرها یعنی میزان کاهش فاصله طبقاتی و شغل آن‌ها نسبت به یکدیگر وابسته بوده و با هم رابطه معناداری در سطح ۹۵ درصد دارند.

جدول ۱۴. آزمون کروسکال-والیس رابطه بین شغل و میزان کاهش فاصله طبقاتی متأثر از یارانه

میانگین رتبه‌ای	فراوانی	شغل	میزان کاهش فاصله طبقاتی
۱۴۰.۶۹	۲۰۶	کشاورزی	
۱۱۴.۳۱	۴۸	خدماتی	
۱۰۹.۲۵	۱۰	صنعتی	
۱۷۰.۵۰	۶	بیکار	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

مبنای وضع نظام یارانه نقدی حمایت از قشرهای آسیب‌پذیر و کم‌کردن فاصله طبقاتی است. در صورت تخصیص هدفمند یارانه نقدی به این خانوارها می‌توان به کاهش فاصله طبقاتی کمک کرد (شریف زادگان، ۱۳۸۶: ۳۷۸). به نظر می‌رسد با پرداخت نقدی مصرف کالاهای یارانه‌ای در بین گروه‌های هدف و غیر هدف به صورتی تغییر می‌کند که خالص رفاه خانوارهای کم‌درآمد افزایش و خانوارهای با درآمد بالا کاهش می‌یابد (دینی ترکمانی، ۱۳۸۴: ۲۲).

۹-۲-۵. اعتماد به نفس

به نظر می‌رسد پرداخت یارانه‌ها به صورت نقدی، از طریق کاهش فاصله طبقاتی، اعتماد به نفس طبقات فقیر جامعه را افزایش می‌دهد (جدول ۱۵).

جدول ۱۵. جدول توافقی رابطه بین میزان سن سرپرستان خانوار با میزان اعتماد به نفس آنان

میزان اعتماد به نفس						شاخص سن	شرح
جمع	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم		
۱۱۹	۵	۸۳	۳۰	۰	۱	زیر ۳۰ سال	فراوانی
۴۴.۱	۱.۹	۳۰.۷	۱۱.۱	۰	۰.۴		درصد از کل
۲۶	۱	۰	۲۲	۳	۰	۳۰-۴۵ سال	فراوانی
۹.۶	۰.۴	۰	۸.۱	۱.۱	۰		درصد از کل
۴۰	۳۴	۵	۱	۰	۰	۴۵-۶۵ سال	فراوانی
۱۴.۸	۱۲.۶	۱.۹	۰.۴	۰	۰		درصد از کل
۸۵	۲۵	۳۱	۲۴	۵	۰	۶۵ سال و بیشتر	فراوانی
۳۱.۵	۹.۳	۱۱.۵	۸.۹	۱.۹	۰		درصد از کل
۲۷۰	۶۵	۱۱۹	۷۷	۸	۱	جمع	فراوانی
۱۰۰	۲۴.۱	۴۴.۱	۲۸.۵	۳	۰.۴		درصد از کل

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

جدول (۱۵) بیانگر این است که با افزایش سن میزان اعتماد به نفس سرپرستان خانوار روستایی به دلیل دریافت یارانه نقدی، افزایش می‌یابد، و در کل ۶۸.۲ درصد از پاسخ‌گویان به پرسشنامه، موافق با افزایش اعتماد به نفس در قبال دریافت یارانه نقدی بوده‌اند. آزمون‌های کای اسکوئر و کرامرز V نیز این رابطه مثبت را در سطح معناداری ۹۹ درصد مورد تأیید قرار می‌دهد.

۱۰-۲-۵. رضایتمندی از یارانه

به نظر می‌رسد پرداخت مبلغ یکسان برای هر فرد (جدای از مقام و طبقه‌ای که در جامعه دارد)، و به ظاهر نشان دهنده عدالت در پرداخت یارانه تلقی می‌شود، باعث افزایش رضایت مردم از هدفمندی یارانه‌ها گردیده است. برای بررسی میزان رضایت مردم از پرداخت نقدی یارانه، تعداد اعضای خانوار (بعد خانوار) نیز در رابطه قرار داده شد (جدول ۱۶).

جدول ۱۶. جدول توافقی رابطه بین بعد خانوار و میزان رضایت از پرداخت نقدی یارانه

شرح	شاخص بعد خانوار	میزان رضایت از پرداخت یارانه			
		مخالف	بی نظر	موافق	کاملاً موافق
فراوانی	تا ۲ نفر	۵	۰	۱	۰
درصد از کل		%۱۹	%۰	%۰۴	%۰
فراوانی	۳-۵ نفر	۱۹	۶۸	۶۵	۱۸
درصد از کل		%۷	%۲۵۲	%۲۴۱	%۶۷
فراوانی	۶-۹ نفر	۱	۶	۴۱	۴۳
درصد از کل		%۰۴	%۲۲	%۱۵۲	%۱۵۹
فراوانی	۱۰ نفر و بیشتر	۰	۰	۲	۱
درصد از کل		%۰	%۰	%۰۴	%۰۷
فراوانی	جمع	۲۵	۷۴	۱۰۹	۶۲
درصد از کل		%۹۳	%۲۷۴	%۴۰۴	%۲۳

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

جدول (۱۶) (جدول توافقی) نشان می‌دهد که با افزایش بعد خانوار، میزان رضایت از پرداخت نقدی یارانه‌ها نیز افزایش یافته و این خود زمینه‌ساز تمایل به افزایش مولید می‌گردد. اگر این نوع توزیع پابرجا بماند موجب افزایش جمعیت خواهد شد. همچنین، راضی‌ترین قشر در خصوص دریافت یارانه نقدی، خانواده‌های پرجمعیت هستند، چراکه شاخص تعداد نفرت ملاک اصلی میزان یارانه دریافتی خانواده است. آزمون‌های کای اسکوتر و کرامر V نیز این رابطه مثبت را در سطح معناداری ۹۹ درصد تأیید می‌کند.

جدول ۱۷. آزمون ناپارامتری من ویتنی U در خصوص رابطه بین جنسیت و سطح رضایت از یارانه

SIG	اماره آزمون U - من ویتنی	مجموع میانگین	رتبه میانگین	فراوانی	جنسیت	
					مرد	زن
۶۹۳	۳۲۴۱۵۰۰	۳۲۹۳۷۵۰	۱۳۶۱۱	۳۴۲	سطح رضایت	
		۳۶۴۷۵۰	۱۳۰۲۷	۲۸		

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

جدول (۱۷) بیانگر آن است که رابطه‌ای بین جنسیت و سطح رضایت از پرداخت نقدی یارانه وجود ندارد، ضمناً آزمون کولموگروف-اسمیرنوف Z با آماره ۰۵۱۸ و P-value برابر با ۰۹۲۵. نتیجه آزمون جدول ۱۷ را تأیید می‌کند. یعنی آزمون من-ویتنی U با توجه به سطح معناداری، عدم وجود رابطه بین جنسیت و سطح رضایت از پرداخت نقدی یارانه را نشان می‌دهد.

۱۱-۲-۵. مقایسه شاخص‌ها

در جدول (۱۸) وضعیت همه شاخص‌های مورد بررسی در کنار هم نشان داده شده است.

جدول ۱۸. سنجش نظرات سرپرستان خانوار روستایی در خصوص دریافت نقدی یارانه با استفاده از آزمون t تک نمونه‌ای

شاخص‌ها	میانگین	آماره آزمون	درجه آزادی	SIG	نتیجه فرضیات فرعی
وضعیت پس‌انداز	۳.۳۱	۲.۱۹۷	۲۸	.۰۳۶	*
قدرت خرید و انتخاب	۳.۵۵	۴.۰۳۶	۲۸	.۰۰۰	**
وضعیت اشتغال (تمایل به کار)	۲.۷۱	-۱.۲۲۹	۲۸	.۲۱۲	-
وضعیت جمعیتی (تمایل به افزایش مولید)	۲.۹۳	-.۲۶۰	۲۸	.۷۲۲	-
سطح توقع خانواده	۳.۵۵	۳.۴۱۷	۲۸	.۰۰۲	**
اعتماد به نفس	۴.۰۰	۵.۸۱۷	۲۸	.۰۰۰	**
وضعیت کاهش فاصله طبقاتی (رفاه)	۳.۸۲	۶.۷۶۹	۲۸	.۰۰۰	**
میزان موافقت با پرداخت یارانه	۳.۸۶	۴.۳۸۰	۲۸	.۰۰۰	**
وضعیت مدیریت مصرف	۳.۸۲	۵.۰۱۲	۲۸	.۰۰۰	**
مجموع شاخص‌ها	۳.۵۴	۹.۳۹۶	۲۸	.۰۰۰	**

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱ * = معناداری در سطح ۹۵ درصد ** = معناداری در سطح ۹۹ درصد - = عدم معناداری

جدول (۱۸) آزمون t تک نمونه‌ای را نشان می‌دهد که مجموع مولفه‌ها در سطح ۹۹ درصد معنادار هستند و تنها مولفه‌های وضعیت اشتغال و وضعیت جمعیتی با توجه به میانگین زیر ۳ و مقدار آماره و سطح معناداری (P-value) مورد تأیید جامعه نمونه تحقیق قرار نگرفته‌اند.^۱

۶. بحث و نتیجه‌گیری

تحقیق انجام شده در مورد اثرات طرح پرداخت نقدی یارانه‌ها در دهستان آزادلو شهرستان گرمی (که می‌تواند به نوعی نماینده کوچکی از جامعه روستایی ایران باشد) نتایج زیر را به دست داده است:

- این طرح، افزایش درآمد و پس‌انداز روستاییان به خصوص خانواده‌های پر جمعیت را در پی داشته است. همین عامل نیز موجبات افزایش تمایل خانوارهای کم جمعیت و جوان به گسترش بعد خانوار با هدف دریافت مبلغ بیشتر یارانه نقدی را زمینه‌ساز شده است.

- همچنین نتایج تحقیق نشان می‌دهد که با دریافت مبلغ یارانه، در الگوی مصرف خانواده‌ها تغییراتی حاصل شده که خانواده را بیشتر به سمت استفاده از کالاهای غیر اساسی سوق داده است در حالی که، با پرداخت مبلغ یارانه به هر فرد، این مبالغ دریافتی همراه خود اصلاح قیمت‌ها به خصوص قیمت کالاهای اساسی را به دنبال داشته است. در نتیجه، بیشتر در مورد صرفه‌جویی در مصرف کالاهای اساسی و قدرت انتخاب مردم مؤثر بوده است.

- در پی پرداخت یارانه نقدی، سطح توقع هر فرد از سرپرست خانواده بابت مبلغ دریافتی ناشی از سهم خود نیز افزایش یافته، و این خود می‌تواند زمینه‌ساز بروز مشکلات خانوادگی خواهد شد.

- رضایت اجتماعی در بین مردم روستاها افزایش یافته است، چرا که مردم روستاها مصرف کمتری در خصوص استفاده از

۱. یادآور می‌شود که آزمون t برای آزمون‌هایی با زیر ۳۰ نمونه مناسب است. در این تحقیق برای رعایت این مساله، از دستور (Select Case) در نرم افزار SPSS استفاده شده است. یعنی از ۲۷۰ سرپرست خانوار جامعه نمونه تحقیق، ۱۰ درصد معادل ۲۹ نفر به صورت تصادفی انتخاب شده‌اند که از درجه آزادی آزمون نیز مشخص است $28+1=29$.

حامل‌های انرژی دارند و دارای بعد خانوار بالاتری نیز هستند. این عوامل باعث شده است که سطح رضایت اجتماعی در بین روستاییان افزایش پیدا نماید. همچنین، در روستاها افراد بدون درآمدی وجود دارند و لذا پرداخت یارانه نقدی باعث ایجاد درآمد مستمر و عزت نفس برای آن‌ها شده است.

- این شیوه پرداخت یارانه سبب شده تا حداقل نیاز درآمدی روستاییان کاهش یافته و در نتیجه، انگیزه کار در بین آن‌ها کم شود. در این شرایط، بعضی از روستاییان بیکاری اختیاری را انتخاب نموده‌اند که این مساله می‌تواند روستاها را که محیط کار و تولید هستند با کمبود نیروی کار روبرو سازد. در واقع، یکی از آثار اجتماعی نقدی‌سازی یارانه‌ها می‌تواند تغییر فرهنگ کار باشد. یک خانواده ۴ نفره با اجرای این طرح مبلغ ۱۸۲۵۰۰ تومان اضافه درآمد نصیب می‌شود. این درآمد در تعدادی دهک‌ها از درآمد طبیعی و ماهانه یک خانوار بیشتر است، از این رو ممکن است با پرداخت مستقیم یارانه، به نوعی تن‌پروری و فرار از کار در این خانواده‌ها ایجاد شود که از حیث اجتماعی و اقتصادی نگران کننده است. به بیانی دیگر:

- روی دیگر این سکه، وابستگی و اتکای بیشتر مردم به دولت می‌باشد. وابستگی به دولت نیز روحیه استقلال، تلاش، خلاقیت و کارآفرینی در مردم را تضعیف می‌نماید. در نتیجه، بستر و ظرفیت‌های جامعه برای برنامه‌ریزی و توسعه (که همانا مهمترین آن‌ها توانمندسازی و مشارکت مردم باشد) از بین می‌رود.

- اگرچه با آزادسازی قیمت حامل‌های انرژی، گروه‌های برخوردار جامعه بهای بیشتری برای مصرف زیاد خود می‌پردازند؛ اما شیوه پرداخت یکسان به همه اقشار جامعه را نمی‌توان عدالت اجتماعی (که یکی از اهداف اصلی در این طرح بوده است) تلقی کرد. اگر هدف از برقراری یارانه، کاستن از شکاف طبقاتی شدیدی باشد که در اثر شرایط و سیاست‌های اقتصادی نامناسب ایجاد شده است، توزیع یارانه به طور مساوی بین عموم مردم کمکی به کاهش شکاف طبقاتی نمی‌کند، بلکه شیوه ایجاد تبعیض مثبت به نفع اقشار محروم است که می‌تواند تغییری به نفع اقشار ناب‌خوردار ایجاد کرده و شاخص‌های عدالت (برابری) را بهبود بخشد. هدف‌گیری که بیشتر به صورت تفکیک خانوارها بر اساس ویژگی‌های سرپرست خانوار نظیر سطح درآمد، جنسیت، شغل، سطح تحصیلات و ... باشد.

- مساله مهمتر در این میانه، فراموش شدن سهم بخش‌های تولیدی به ویژه تولیدات کشاورزی و صنایع مربوطه است که با توجه به افزایش بهای سوخت، سبب بالارفتن شدید قیمت کالاهای مصرفی شده و در نهایت به افزایش تورم در اقتصاد منجر شده است. ادامه این روند می‌تواند به کاهش شدید مصرف مواد غذایی با ارزش از سوی بخش عمده‌ای از جامعه فقیر و متوسط شود که تبعات آن نیز بر همه آشکار است.

با توجه به نتایج حاصله از این تحقیق، پیشنهادات زیر ارائه می‌شود:

- نقدی کردن یارانه‌ها بایستی به گونه‌ای اصلاح شود که موجب کاهش آثار منفی فوق‌الذکر گردد. به عنوان مثال، اگر قرار است یارانه نقدی پرداخت شود (به دلیل سادگی کار)، بهتر است یارانه به گروه‌های هدف و از روی اصول و برنامه مدون تعلق گیرد. در این شرایط است که می‌توان گام بزرگی در جهت مقابله با بی‌عدالتی و کاهش فاصله طبقاتی برداشت.

- با توجه به این که پدیده بیکاری در روستاها وجود دارد، پیشنهاد می‌شود اقداماتی جهت تقویت مهارت شغلی روستاییان انجام گیرد تا روستاییان یارانه را به عنوان منبع درآمد خود تلقی نکنند و بنابراین قسمتی از اهداف دولت در قانون هدفمندی یارانه محقق شود. همچنین می‌توان با مبلغ دریافتی و با مشارکت روستاییان، در امور تعاونی تولید روستایی اقدام نمود و زمینه را برای توسعه روستایی فراهم ساخت.

- پرداخت یارانه به صورت نقدی، بخصوص برای دهک‌های درآمدی پایین، روش مناسبی نیست و شاید جایگزینی پرداخت نقدی با ارائه خدمات زیربنایی از قبیل: خدمات آموزشی، بهداشتی و خدمات پشتیبان تولید با قیمت‌های تعدیل شده بتواند نتیجه بهتری در راستای توانمندسازی جامعه روستایی و به طور کلی گروه‌های فقیر و محروم کشور به بار آورد.

۷. منابع

۱. اکبری، نعمت اله و موذن جمشیدی، هما، ۱۳۹۱، تحلیل تاثیر هدفمندکردن یارانه‌ها بر درآمد و مخارج خانوار روستایی (مطالعه موردی: استان اصفهان)، مجموعه مقالات اولین همایش ملی توسعه روستایی، استانداری گیلان، دانشگاه گیلان.
 ۲. امینی، رامین، ۱۳۸۸، تحلیل هدفمندکردن یارانه‌ها در بخش کشاورزی، فصلنامه کشت و دام و صنعت، شماره ۱۱۸، صص ۱۳-۱۵.
 ۳. پرمه، زورا و حیدری، خلیل، ۱۳۸۵، تعیین خانوارهای نیازمند از بی نیاز با استفاده از آزمون تقریب میانگین در راستای هدفمند کردن یارانه‌ها در ایران، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۴۱، صص ۱-۲۶.
 ۴. پاکزاد، علی، ۱۳۸۹، یارانه و مثبت‌تر شدن بودجه خانوارهای روستایی، سرویس خبری خبر آنلاین، قابل مشاهده در سایت: www.khabaronline.ir آبان ماه ۱۳۹۰.
 ۵. داروغه، حسین و اسدزاده، پوریا، ۱۳۸۹، تأثیر هدفمندی یارانه‌ها بر مصرف خانوارهای مشهدی، سامانه جامع مدیریار، قابل مشاهده در سایت: www.modiryar.com آبان ماه ۱۳۹۰.
 ۶. دینی ترکمانی، علی، ۱۳۸۴، یارانه‌ها، رشد و فقر، فصلنامه پژوهشی رفاه اجتماعی، سال پنجم، شماره ۱۸، صص ۱-۳۰.
 ۷. رحیمی، علی، ۱۳۷۵، بررسی اقتصاد یارانه، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، انتشارات پایگان، چاپ سوم، تهران.
 ۸. رجایی، عباس، ۱۳۸۷، افزایش هزینه بخش کشاورزی با حذف یارانه حامل‌های انرژی، روزنامه صبح ایران، شماره ۳۰، صفحه ۱۳.
 ۹. شریف‌زادگان، محمد حسین، ۱۳۸۶، اقتصاد یارانه، مجموعه مقالات همایش اقتصاد یارانه، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
 ۱۰. علی خطایی، اسحاق، ۱۳۸۹، مزایا و معایب پرداخت نقدی یارانه، قابل مشاهده در سایت: www.asoltan50.blogfa.com آذر ماه ۱۳۹۰.
 ۱۱. قادری، سید فرید، رزمی، جعفر و صدیقی، عسگر، ۱۳۸۴، بررسی تأثیر پرداخت یارانه مستقیم انرژی بر شاخص‌های کلان اقتصادی با نگرش سیستمی، نشریه دانشکده فنی، جلد ۳۹، شماره ۴.
 ۱۲. مرکز آموزش مدیریت دولتی، ۱۳۸۸، آشنایی با نظام هدفمند کردن یارانه‌ها.
 ۱۳. مصباحی مقدم، غلامرضا، اسمعیلی، حمیدرضا و رعایانی، مهدی، ۱۳۸۹، بررسی و آسیب‌شناسی هدفمندسازی پرداخت یارانه‌ها، فصلنامه پژوهشی اقتصاد اسلامی، سال نهم، شماره ۳۵، صص ۱۶۱-۱۹۲.
 ۱۴. ملکی، طاهره، ۱۳۹۱، بررسی تأثیر اجرای مرحله اول قانون هدفمندی یارانه‌ها بر زندگی مردم روستایی کرناچی، کرمانشاه، مجموعه مقالات اولین همایش ملی توسعه روستایی، استانداری گیلان، دانشگاه گیلان.
 ۱۵. نامقی، محمد رمضانعلی، خدیوی، مهدی، ۱۳۹۱، اثرات و پیامدهای طرح هدفمندی یارانه‌ها بر اقتصاد روستایی (نمونه موردی: بخش کوهسرخ، شهرستان کاشمر)، مجموعه مقالات اولین همایش ملی توسعه روستایی، استانداری گیلان، دانشگاه گیلان.
 ۱۶. خوجم لی، م، ۲۰۰۹، یارانه و نقدی شدن یارانه، قابل مشاهده در سایت آفتاب: www.aftabir.com (ژانویه ۲۰۱۲).
 ۱۷. بی نام، ۱۳۹۰، مردم با یارانه نقدی خود چه می‌کنند؟ قابل مشاهده در سایت: www.jahannews.com (دی ماه ۱۳۹۰).
18. Barr, N., 2004, **Economics of the Welfare state**, New York Oxford, University Press. 19.
- Jensen, J. and 19. Tarr, D., 2002, **Trades, Foreign Exchange Rare, and Energy Policies in Iran: Economic Implication, and Impact on the Poor.**